

Sidra Jitro (Exodus 18-20)

21 Sjewat 5779 / 27 januari 2019. Exodus 19

Thema: Uitslaande brand.

Ik tref het wél weer met deze leerdiensten. Opnieuw sta je als een kleine jongen voor een enorme berg. In oktober trof ik Genesis 22, dat ontzaglijke hoofdstuk over de binding van Izaäk; dat verhaal waarin – in de Latijnse vertaling – het woord 'holocaustus' viel. Hoe was dat ooit te rijmen met wat nu de Holocaust genoemd wordt!? Vandaag, Holocaust-Memorial-Day.

Vanavond een schriftgedeelte dat zo mogelijk nog ontzagwekkender is: gisteren was in de synagoge Sidra Jitro aan de orde, Exodus 18 t/m 20. Eén van de kortste Sidrot, maar het is niet overdreven te stellen dat vanaf Genesis 1 alles naar dit moment toe werkt: de ENE die zich openbaart op de Sinaï en zijn woord geeft aan Israel en heel de mensheid. En alles wat er verder in de Bijbel volgt is het gevolg van dit gebeuren; tot op de dag van vandaag is het napraten over wat daar nu eigenlijk gebeurde.

Dat wordt vanavond dus weer zoeken naar woorden voor het onzegbare.

Leon heeft hoofdstuk 18 en 20 al eens gedaan. Dus blijft voor mij Exodus 19 over. De gebeurtenissen die daar getekend worden houden het volk Israel nog altijd bezig. Ze vonden plaats, zo meldt men, op 6 Sivan in het Joodse jaar 2448. En die 6^e Sivan is dus een dag om nooit te vergeten; hij wordt dan ook elk jaar met grote eerbied en vreugde gevierd. Sjavo'ot heet dat feest, Wekenfeest. Dat was de dag dat God sprak. En als Hij spreekt.... Daar leven we van; van het Woord van Hem! Het licht van de Torah schijnt sinds die dag in schepping en geschiedenis.

Wat is daar gebeurd?

En wat betekent de echo daarvan dan, die ons wat vertrouwder lijkt te zijn, op die 6e Sivan in het jaar van de hemelvaart van Jezus? Op die 50^e dag, pentekoste-dag, pinksterdag, na Pesach? En ook dan is de reactie: wat *gebeurt* hier?!

Wij zoeken naar woorden voor het Woord aangaande het WOORD.

Exodus 19:

Mozes leidt de gemeente, God tegemoet, het legerkamp uit; zij stellen zich op onderaan de berg. De berg Sinaï is een en al rook van het schijnsel waarmee de ENE op hem is neergedaald in vuur; zijn rook stijgt op als de rook van een oven; heel de berg beeft zeer. Dan geschiedt de stem van de ramshoorn, die dóórgaat, en zeer sterk wordt....

Laten we eerst nog even luisteren naar de reactie van het volk, toen God sprak bij de Sinaï.

'Heel de gemeente, als ze zien de donderstemmen, de bliksemschichten, de stem van de ramshoorn en de rokende berg; als de gemeente dat ziet, *wankelen ze en gaan ver weg staan.*

Ze zeggen tot Mozes: spreek jij met ons en we zullen horen; laat niet God met ons spreken, anders zullen we sterven!

Mozes zegt tot de gemeente: vreest niet, want met het doel u te beproeven is God gekomen; en met het doel dat er vreze voor hem zal wezen op uw aanschijn, zodat ge niet zondigt!

De gemeente *blijft* van verre staan; Mozes is de mistdonkerte in getreden waarin God is'. *Exodus 20:18-21 – Naardense*

Ontzaglijk moet het geweest zijn.

Je kunt het meemaken in de sjoel tijdens het horen van het Woord of tijdens het 'lernen' dat de gelovigen heen en weer bewegen. Als je vraagt 'waarom dat wiegen?' kun je als één van de antwoorden krijgen: 'we staan nog steeds te wankelen'.

Wat mij opviel in de Hebreeënbrief is – en daarom heb ik dat gedeelte daarnet met u gelezen – dat het vernieuwde verbond in Christus daar niet in mindering wordt gebracht op het diepe ontzag voor God.

In de kerk is dat voor mijn gevoel tegenwoordig wel aan de orde, een soort – de Duitsers hebben daar een mooi woord voor – 'Verharmlosung'. Een soort aaibaarheid. Er was een tijd dat de voorganger, terwijl hij de heilige Schrift, Torah en Evangelie, boven zijn hoofd hield, plechtig de kerk binnenschreed. Nu hoor ik mijn kinderen vertellen hoe bij hen de voorganger keuvelend met de ouderling binnenloopt en de hele dienst door blijft keuvelen. En ze vragen zich af: als de voorganger niet meer weet waarvoor hij gekomen is, niet in verbinding is met het Woord, wat moet ik daar dan nog?

God is liefde, ja. En Jezus is liefde, ja. Maar ze zijn niet lief. Vraag maar aan de Farizeeën, of aan Ananias en Saphira.

'Gebeurt het heilige nog?', luidt de titel van een boek van oud-rector Gerrit Immink als vraag aan de kerk in onze tijd. Is de 'eerbied', het 'wankelen', uit onze liturgie verdwenen? Christenen spreken soms ook de Naam van God zelf uit alsof het niets is.

Zo niet de Hebreeënbrief. Exodus 19 wordt daar geciteerd. Maar niet om vervolgens te zeggen dat dat voor ons, nieuw-testamentische gemeente, nu niet meer telt. Integendeel zou ik bijna zeggen, het luistert volgens de Hebreeënbrief nu nog nauwer en is nog omvattender en ontzagwekkender geworden. We zijn nu genaderd tot een tijd dat niet alleen de aarde maar ook de hemel zal beven, de 'omverwerping der dingen' zal plaatsvinden waarin wij dan door genade behouden worden; reden, zo stelt de brief, om God op welbehagelijke wijze te vereren, *met schroom, en huiver. Want: onze God is een verterend vuur.* Nog altijd dus.

Wat *gebeurt* daar, in Exodus 19?

Sidra Jitro behelst het hoogtepunt van de Torah: het ontvangen van de Torah. Hoofdstuk 19 opent daartoe plechtig. Niet met het Hebreeuwse *We*, 'En..' zoals normaal gesproken in de doorlopende tekst steeds voorkomt, maar *Be*, *In*'. 'In of bij de derde maansvernieuwing bij de uittocht van de kinderen Israels uit Egypte...'. Deze formulering is alleen te vergelijken zegt een *midrasj* met het begin van de hele Torah: *Be-resjiet*. In beginne schiep God... Waarop dan volgt: En God sprak er zij licht! En waarop hier in Exodus volgt: 'En God sprak: Ik ben JHWH, jouw God, die je heb uitgeleid uit Egypte.'

De stem van de Schepper van hemel en aarde, *hoorbaar*, bij de Sinai.

Bij de *derde* maansvernieuwing kwamen ze aan bij de Sinai. En men rekent inclusief, dus eerste vernieuwing in Nisan, vlak voor Pesach, tweede vernieuwing in de maand Ijar, aankomst bij Sinai dus op de 1e dag van de nieuwe maan(d) Sivan.

En op 6 Sivan, 50 dagen na Pesach: Toen sprak God al deze woorden, zeggend....

Hij sprak al deze woorden in één keer zegt een midrasj, één groot overdonderend geluid dat zich verdeelde in kleinere geluiden, één WOORD dat zich verdeelde in andere Woorden. Zoals je een enorme knal bij bliksem kunt horen en dat geluid zich dan nog tijden voortbeweegt door tijd en ruimte. God spreekt in Exodus 20:1, en dat geluid zet zich allereerst voort tot en met Exodus 24, in al die andere Torah-woorden die na Exodus 20 volgen. En uiteindelijk komt heel de Torah uit deze Bron.

Een andere midrasj stelt: de ene donderstem haalde de andere donderstem in, en zo bewoog Gods donderstem zich over heel de wereld. En die stem was één uniek geluid, zegt weer een andere midrasj, en dat geluid vouwde zich onderweg uit en klonk toen in 70 talen, in alle talen van de mensheid; want de woorden zijn bedoeld voor iedereen, en zelfs ieder persoonlijk.

En de evangelist Lucas vertelt ons: het was de echo van déze donderstem en dit hele gebeuren op Sinaï die men beleefde bij dat stormgeluid en die vuurtongen, en dat Woord dat hoorbaar werd in alle talen, op die bijzondere 6e Sivan na de hemelvaart van Jezus.

Hoe dan ook: in Exodus 19 stond het volk Israel bij de bron van alle leven, bij de klank van de stem Gods, bij die ramshoorn die al maar sterker werd aangeblazen. Staande onderaan de berg.

Nee, zegt een midrasj, we stonden niet onderaan de berg, we stonden *onder* de berg. Die hele berg Sinaï was uit zijn voegen gelicht en God hield hem boven ons hoofd met de woorden: als jullie zullen horen, zullen jullie leven; horen jullie niet, dan vinden jullie onder deze berg je graf. En het volk trok zich ver terug en kwam ondanks Mozes' uitnodigende woorden geen stap meer dichterbij.

Tijdens een lezing op een OJEC-weekend vroeg rabbijn Tzvi Marx wat volgens ons het mooiste feest van het Joodse volk was. De meesten van ons reageerden met Pesach of Loofhutten. Nee, zei hij, Purimfeest. Purimfeest?? Ja, reageerde hij, want dat is het enige feest dat wij zelf hebben ingesteld, uit eigen beweging, vrijwillig. Maar wat betreft de feesten die in de Torah worden voorgeschreven, wat hadden wij voor keus? De hele berg zou op ons zijn neergeworpen.

Hoe dan ook: Israel stond bij de bron van de Torah. En die bron was en is buiten onze tijd en ruimte; al doortrekt ze wel onze tijd en ruimte. Ze stonden oog in oog en oor in oor met het buitenaardse, ze stonden als het ware bij *Beresjjet*, letterlijk vertaald: bij het hoofd van de schepping, dwz bij het begin van de schepping; bij het beginsel van de schepping, bij de principes, de fundamenteën van de schepping. En die principes, die fundamenteën vinden wij tot vandaag de dag dan terug in de woorden die hun weerslag hebben gekregen in Exodus. De Tien hoofdWoorden waarmee die woorden beginnen zijn de fundamenteën waarop het leven is gebouwd; andersom gezegd: wie op deze fundamenteën bouwt, heeft het leven.

'In den beginne was het WOORD', zo begint ook Johannes zijn evangelie. Wat ik me heel lang niet realiseerde, gewend als ik ben om woorden te *lezen*, is dat dat WOORD dus een *geluid* is. Er is iemand die spreekt.

Dat drong pas tot mij door toen ik bij Miskotte las: *Nooit is de Schrift gedacht als een boek om te lezen, altijd om vóór te lezen en om mondeling te worden toegepast. Het gaat immers om de ontmoeting. Het WOORD zoekt de ontmoeting, zoekt de relatie.*

De belijdenis is *Hoor, Israel, Niet lees, Israel.*

Het gaat niet om de geschreven Bijbel, het gaat om een gehoorde Bijbel en om

de levende ontmoeting. Er wordt gesproken. En dit spreken is een *aan*-spreken, het zoekt ons oor en verstand en hart, het zoekt wederkerigheid.

Ik denk dat de Naardense vertaling die notie probeert mee te geven als ze de beroemde woorden uit Johannes 1:1 – ‘In den beginne was het Woord’ – weergeeft als ‘Bij begin is er het *spreken* geweest’. En vervolgens klinkt tot Israel en tot alle volkeren der aarde: Hoor!! Hoe ver weg wil je blijven staan als deze stem klinkt? Met wat voor stomme goden zou je je willen ophouden als er Eén is die spreekt? Wie spreekt, die leeft. Wij hebben een God die spreekt, een levende God.

Er is dat ontroerende, indrukwekkende verhaal van Martin Buber over de chassidische rabbijn Suszja van Hanipol die de Schrift aan het voorlezen was en die die Schrift wilde uitleggen. En hij kwam toen bij de woorden ‘en God sprak’. En dat greep hem zo aan, dat hij begon te schokken, te huilen en te roepen, en ze moesten hem uit de kring verwijderen. En zo vonden ze hem op de gang of in het houthok, en daar sloeg hij op de muur en riep alleen maar: ‘En God sprak, en God sprak...’

Wij leven met een God die spreekt. De hele theologie van bijvoorbeeld Miskotte hangt hier aan. Hij stelt: als deze boodschap niet bij ons aankomt, als wij ons niet *aangesproken* weten, als er geen *sprekende* God is in ons leven, dan, zo zegt hij, resten ons alleen stomme goden en stomme ideeën over goden, dan rest ons alleen religie; en die religie zal ons uiteindelijk tot het nihilisme brengen. En is het al niet zo ver met ons gekomen? Zoveel mensen die de kerkdeur voor het laatst achter zich dichtdoen, omdat ze nog nooit een verbinding met God hebben gekregen, nooit zijn aan-gesproken. Zoveel woorden ook die krachteloos blijven omdat ze niet uit de zinderende bron komen waarbij een mens gaat wankelen.

Dit, bij de Sinaï, is geen religie. Dit is de Openbaring van de levende God, een God die spreekt!

‘Wij staan nog steeds te beven’.

Je kunt die reactie in de sjoel natuurlijk overdreven vinden, want ze staan niet echt te wankelen. Nee, klopt, maar er is dus wel de *keuze* om te blijven reflecteren op dat allerheiligste moment op 6 Sivan. Let wel, we hebben het over een gebeurtenis in het jaar 2448 van de Joodse jaartelling. We zijn nu ruim 3.330 jaar verder! En na 3.330 jaar verbinden nog steeds mensen zich met dit verhaal in Exodus 19 en het ontzet hun leven.

Denk ook aan wat vele Joden doen in de nacht van 6 Sivan. Dat is verbonden met een uitleg van de woorden in Exodus 19:17, waar Mozes het volk naar buiten het kamp leidt voor de ontmoeting met God. Hoe bestaat het, zo vraagt men zich af, dat dit nog nodig is? Hoewel het volk al vanaf de 1e Sivan heeft gehoord wat een bijzondere gebeurtenis hen te wachten staat, en hoewel de drie dagen van voorbereiding al zijn ingegaan – iedereen verboden de berg op te gaan, de mannen gescheiden van de vrouwen, iedereen bezig met stille, geestelijke voorbereiding – dan nog, zo leest men de tekst, moest Mozes op de ultieme dag iedereen als het ware nog wakker maken en naar de voet van de berg brengen. Wat een laksheid onder het volk, zo stelt men, wat een gebrek aan motivatie. En om deze omissie van het volk recht te zetten is er nu dus de gewoonte bij hun nageslacht om de nacht van 6 Sivan alsnog wakker te blijven en te studeren in de Schriften, zowel de geschreven als de mondelinge Torah. Die nacht heet dan ook *tikun leil sjavoe’ot*, het ‘rechtzetten van de nacht van sjavoe’ot’. Want hoe konden ze nu slapen terwijl zo’n grote dag aanstaande was?

Uit het Lucas-verhaal in Handelingen 2 weet u dat ook toen al die nacht van 6 Sivan wakend en studierend werd doorgebracht – en waarschijnlijk ook etend en dansend; want ik kan me bij Joden niet anders voorstellen. Zodat het 's morgens al vroeg druk was in de straten toen met zich na de studie naar buiten begaf. En we horen dan Petrus voor een groot gehoor exegetiseren wat er gebeurt, waarnaar geluid en vuur en talen op die 6e Sivan verwijzen. Hoor hem preken: 'dit is wat de profeet Joël profeteerde: ik zal wonderen geven in de hemel hierboven en tekenen op de aarde beneden, bloed, vuur en walmende rook; de zon zal worden omgekeerd tot duisternis en de maan in bloed, voordat komt de grote en stralende dag van de Heer! En het zal zijn: wie zal aanroepen de naam van de Heer zal worden gered.'

Exodus 19. De ENE heeft zijn volk tot zich *geroepen*, zo zegt Hijzelf, vanuit Egypte. Wat een kracht heeft dit roepen dat het dit op gang brengt. De ENE heeft met heel de *wereld* toegewerkt naar dit moment; en Hij blijft daar ook naar toewerken – zo hoorden we ook in de Hebreeën-brief. Met als doel: ontmoeting. Hij wil de hemel verbinden met de aarde. Hij doet dat bij de Sinaï. Hij doet dat met de Torah. Hij doet dat straks – Leviticus 9 – bij de inwijding van de tabernakel. Hij doet dat in de Christus, door de evangelisten de vleesgeworden Torah en de vleesgeworden tabernakel genoemd. Hij doet dat om ons leven te zetten op de fundamenteën die werkelijk leven geven.

Exodus 19: 4. 'Ik draag u op vleugels van arenden'. De arend die zijn jongen bovenop zich draagt, want daar zijn ze veilig. Van boven komt geen gevaar, want geen schepsel vliegt hoger dan de arend. En als van beneden gevaar dreigt, er pijlen worden afgeschoten, dan vangt hij die met eigen lichaam op om de jongen te beschermen. 'Ik draag u op vleugels van arenden, en doe u komen tot Mij. Welnu, als ge horende hoort naar mijn stem en mijn verbond bewaakt, dan zult ge mij kostbaarder worden dan alle gemeenschappen op aarde, een koningshuis van priesters'.

Waarna die beroemde woorden van het volk klonken: wij zullen uw woorden *doen!* Nog voordat ze de woorden hoorden.

De midrasj vertelt met enige humor dat geen van de andere volkeren der aarde daartoe bereid was. Want God bood, zo is de gedachte, zijn Torah aan aan alle volken der aarde. Maar die reageerden met: vertel eerst maar eens even wat er in staat, voordat we 'ja' zeggen. En toen ze hoorden wat er in stond – geen overspel, niet liegen, niet stelen en niet doden – haakten ze gauw af. Ik denk dat wij als Hollanders misschien al zouden hebben afgehaakt bij: 'Gij zult geen andere goden voor mijn aangezicht hebben'; want wij hebben een heilige koe die economie heet voor wie alles moet buigen.

Maar achter deze humor is wel degelijk te horen: het ging en gaat God om de hele wereld, om ons allen. De Stem breekt uit in alle talen.

Israël wordt een koningshuis van *priesters* genoemd. Dus geroepen om dat te doen waartoe een priester geroepen is: in dienst van God hemel en aarde te verbinden, daarin te bemiddelen.

En Petrus betreft deze gave en opgave ook op de gemeente van Jezus Christus. 'Gij zijt een uitverkoren generatie, een koninklijke priesterschap, een heilig volk, om de deugden te verkondigen van Hem die u uit het duister geroepen heeft tot zijn wonderbaar licht.'

Priesters. Om Jezus' wil. Een heilig volk. Levend op de Stem van de levende God. Waaruit blijkt dat wij in schroom en huiver *wankelen* omdat wij die Stem hebben

gehoord?

Nog eens dat lied dat we zongen:

*Wat vrolijk over U geschreven staat:
dat Gij zijt de gloed van al wat leeft,
de ziel die vonkt of als een brand uitslaat,
de adembron die ons te drinken geeft.*

*Wat vurig staat geschreven: dat Gij komt
'redden wat verloren is', dat woord,
dat Gij het hart hebt, ogen, dat Gij hoort,
'Ik zal er zijn', zonsopgang, nieuw verbond,*

*dat hoge woord, geschreven wit op zwart,
trouw van trouw, hoe heeft het ons bevrijd,
beschaamd, vervoerd, getroost, dan weer getart.
Hoe dorsten wij te weten wie Gij zijt.*

Amen